

lamenata u zemljama srednje i istočne Europe, već i tranzicijskih procesa u toj regiji.

Štefica Deren Antoljak

Recenzija

Lesther Thurow

Glavom o glavu

Mladost d.d., Zagreb, 1993., str. 254

Zašto neke zemlje u međunarodnoj konkurenciji postižu uspjeh, a druge to ne mogu? To je, možda, najčešće postavljano ekonomsko pitanje našega vremena. Konkurentnost je postala jedna od najznačajnijih preokupacija državne uprave i industrije u svakoj zemlji. Lester Thurow pokušava predvidjeti oblike i načine gospodarskog organiziranja i povezivanja koje će u 21. stoljeću biti najdjelotvorniji. Osnovno mu je zanimanje usmjereno na analizu kvazitrgovinskih blokova na čelu s japanskim, američkim i europskim gospodarstvom. Već u svojoj knjizi *The Zero-Sum Society* (New York, 1980.) autor dokazuje da ne postoji sukob između socijalnih troškova i državne intervencije, s jedne, te gospodarskog uspjeha, s druge strane. Svi su problemi rješivi, uz bitnu napomenu da svako rješenje sadrži i značajne ekonomske gubitke, a kad ih treba alocirati, onda "svaka ekonomska odluka sadrži značajan zero-sum element" (odnosno dobici jednih pojavljuju se kao gubici drugih). A upravo je to politički proces (američki) najmanje sposoban učiniti jer, kad treba alocirati ekonomske dobite, politički proces to dobro čini, ali kad treba alocirati ekonomske gubitke, paraliziran je. A s

političkom paralizom dolazi i do ekonomske paralize.

U knjizi *Glavom o glavu* L. Thurow u triangularnom promatranju svjetskog gospodarstva suočava anglosaksonski britansko-američki oblik kapitalizma s društvenim njemačkim i japanskim tipom kapitalizma. Najbitnija razlika između ta dva tipa kapitalizma jest naglasak na društvenim, odnosno individualističkim vrijednostima, kao putu do gospodarskog uspjeha: američko i britansko *ja* nasuprot njemačkom *Das Volk* odnosno *Japan Inc.* Amerikanci i Britanci veličaju individualne vrijednosti: sjajnog poduzetnika, velike razlike u plaćama, individualnu odgovornost za stručno znanje, lako otpuštanje i mijenjanje zaposlenja, neprijateljske fuzije i preuzimanje poduzeća. To je priča o Usamljenom jahaču. Njemačka i Japan, naprotiv, veličaju društvene vrijednosti: poslovne skupine, društvenu odgovornost za stručna znanja, timski rad, lojalnost poduzeću, industrijske strategije te aktivnu industrijsku politiku koja potiče rast. Dok anglosaksonska poduzeća teže maksimiziranju profita, japanska više vole "strateško osvajanje". Amerikanci vjeruju u "gospodarstvo potrošača", Japan u "gospodarstvo proizvođača".

Pojedinci, poduzeća i zemlje bogatili su se kroz povijest kad su imali više prirodnih resursa, kad su rođeni kao bogati i uživali prednosti većeg kapitala po osobi, služili se nadmoćnim tehnologijama ili imali više stručnih znanja od konkurenata. Spoj ta četiri čimbenika, uz razborito upravljanje, vodio je do uspjeha. Danas se nove tehnologije i nove institucije tako povezuju da će u biti izmijeniti te izvore konkurentskih prednosti. U stoljeće koje dolazi konkurentске će prednosti biti djelo čovjeka. Budući da iza takvih prednosti stoji tehnologija, istraživanje i razvoj postat će odlučujuće. U dvadeset prvom stoljeću održive konkurentске prednosti potjecat će mnogo više od tehnologije novih procesa, nego od tehnologija novih proizvoda. Ono što je bilo primarno (stvaranje novih proizvoda) po-

staje sekundarno, a sekundarno (stvranje i usavršavanje novih procesa) postaje primarno. U nadolazećem stoljeću komparativne će prednosti, (one koje je stvorio čovjek), s naglaskom na tehnologijama procesa, biti polazište gospodarske konkurencije.

Svaki od natjecatelja za globalnu premoć u 21. stoljeću ima svojih prednosti i nedostataka.

Devedesete godine počinju euro-optimizmom, koji je opravdan ne zbog rasta Istočne Europe i dividende rasta od djelotvornosti integracije Europske zajednice, nego zato što je nađena lokomotiva za gospodarski rast u dramatičnim promjenama njemačke makro-ekonomske politike. Europljani će pisati pravila za sustav kvazitrgovinskih blokova s reguliranom trgovinom. Trgovina unutar blokova bit će mnogo slobodnija, a trgovinu među blokovima regulirat će države. Ako nas povijest Europske zajednice išemu uči, onda je to činjenica da "autsajderi" mogu očekivati najgore. Svaka ih gospodarska unija mora držati vani, jer to spaja njezine heterogene članove. U ovoj utrci autōrov favorit je Europska unija.

Tajna Japana, iz koje potječe i njegova prednost, leži u pronadenom putu do univerzalne želje ljudi da grade i pripadaju carstvu, da osvajaju susjedna carstva i da postanu vodeća svjetska gospodarska sila. Njihov je cilj maksimizacija tržišnog udjela (strateško osvajanje) i dodane vrijednosti (mjerilo koje obuhvaća profit i plaće), a ne puka maksimizacija profita. Povijest nikada ne pamti velike potrošače. Ona pamti osvajače, graditelje, proizvođače. A upravo potreba za gradnjom stvara ono što Lester Thurow naziva japanskom "proizvođačkom ekonomijom", za razliku od an-glosaksonske "potrošačke ekonomije".

Kao prednost Sjedinjene Američke Države imaju domaće tržište veće od japanskog i homogenije od europskog, najbolje visoko školstvo, tehnološku

snagu, visoku prosječnu produktivnost i visok *per capita* dohodak. Međutim, zaostaju u srednjem obrazovanju, imaju velike vanjske dugove i postali su društvo visoke potrošnje a malih ulaganja. Na dugi rok produktivnost je središnji čimbenik koji određuje sposobnost svakog društva da stvara životni standard svjetske klase, a pitanje vanjske konkurencije samo je vidljiv simptom unutarnjeg problema produktivnosti. Sjedinjene Američke Države ulaze u 21. stoljeće s pozicijom koja nije gora od drugih, ali bez velike premoći što su je imale u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. Naime, Amerika je izgubila svojih pet velikih gospodarskih prednosti: više nije najveće unutarnje tržište na svijetu, izgubila je superiornost u tehnologiji, nema više najstručniju radnu snagu, u bogatstvu su je takmaci sustigli i, napokon, američki poslovoditelji, nekad najbolji na svijetu, dobili su ravnopravne konkurente. U stoljeću koje dolazi Amerika će uspjeti onoliko koliko nauči igrati nove ekonomske igre što ih određuju Europljani i Japanci.

U završnim poglavljima knjige *Glavom o glavu* (Kako se obogatiti, Kome pripada dvadeset prvo stoljeće?), Lester Thurow polazi od premise da broj uspjeha u sljedećem stoljeću neće biti veći od onoga u prošlom. A među dvadeset najbogatijih zemalja na svijetu 1870. i 1988. godine, s razmakom od 128 godina, vode isti europski i sjevernoamerički igrači, i tu je samo jedna priča o uspjehu — Japan. To je jedina industrijska zemlja koja je ušla u popis 1988. godine a da 1870. nije bila ni blizu. Gospodarska utrka nije sprint na kratke pruge. Ona iziskuje sposobnost maratona da se tijekom čitavog stoljeća održi godišnja stopa rasta od 3 posto ili više. Povijest najbogatijih zemalja pokazuje željezni zakon gospodarskog razvoja. Nijedna zemlja ne može postati bogata bez cijelog jednog stoljeća dobrih gospodarskih rezultata i stoljeća sporog porasta stanovništva.

Sva su pitanja postavljena u ovoj knjizi važna, ali su to ujedno i pitanja na koja nema aksiomatskih odgovora. Neke je odgovore moguće prihvatiti, o nekima je vrijedno raspravljati, dok je neke moguće potpuno zanemariti. Ali ono što mi se čini posebno važnim i vrijednim doprinosom ove knjige jest promjena paradigme. Nekadašnje vjerovanje da je povijest usmjerena određenom cilju te da neodoljivo teži industrijalizaciji i modernizaciji, više ne izgleda održivo. Proces gospodarskog razvoja nije sudbina cijelog čovječanstva. Imamo posla s "pulom" kandidata. A kako se "pul" iscrpljuje, ostaju teški slučajevi (neki su to ne samo zbog nesretne i nepravedne povijesti već i zato što zbog svih mogućih unutarnjih razloga ne kreću novim putovima), koji stvaraju loše ekonomije i politike. U ovim slučajevima "zloguka znanost (politička ekonomija) daje zloguku prognozu".

U dvadesetom je stoljeću klub bogatih primio samo jednoga novog člana — Japan. Stoga ne bi bilo veliko iznenađenje ako se u dvadeset prvom stoljeću klubu ne pridruži ni jedan novi član.

Moje simpatije i preporuke ovoj knjizi protječu iz njezina poziva na sustavnije, složenije, hrabrije i ambicioznije promišljanje gospodarske strategije.

Luka Brkić

Recenzija

150. godini bugarska žurnalistika

Fakultet po žurnalistika i masovi komunikaciji, Univerzitetско izdateljstvo Sv. Kliment Ohridski, Sofija, 1994., 503 str.

Fakultet novinarstva i masovnih komunikacija Sofijskog univerziteta "Sv. Kliment Ohridski" izdao je ovih dana zbornik radova (ukupno 22 rada) najpoznatijih bugarskih komunikologa i znanstvenih djelatnika koji su u povodu 150. obljetnice nastanka organiziranog novinarstva u Bugarskoj analizirali dijakronijski razvoj bugarskog žurnalizma sve do današnjih dana.

Znanstveni radovi svrstani su u dva temeljna poglavlja: povijesna analiza i sinkronijsko suvremena analiza sadašnjih stanja i razvojnih tendencija bugarskog novinarstva.

U radu N. Danova "Konstantin Fotinov i ideja prosvjetiteljstva" analizira se uloga bugarskog prosvjetiteljstva i Konstantina Fotinova kao začetnika javne komunikacije i novinarstva u bugarskom komunikacijskom sustavu. S tim u svezi se knjiga K. Fotinova *Ljuboslobie iz 1842.* prikazuje kao idejni poticaj za početak bugarskog novinarstva, jer prosvjetiteljska ideja zaista pretpostavlja novinarstvo kao najširi oblik narodnog prosvjećivanja. Fotinova je zaslug i to što je obogatilo bugarski jezik novonastalim terminima europske i svjetske znanosti, kao što su: klima, termometar, kapital, matematika, kirurg itd.

Nakon toga pionirskog prosvjetiteljskog djela, poslije 1844. počinju se javljati i prve novine u Bugarskoj koje se šire sadržajno i brojčano. U ostalim